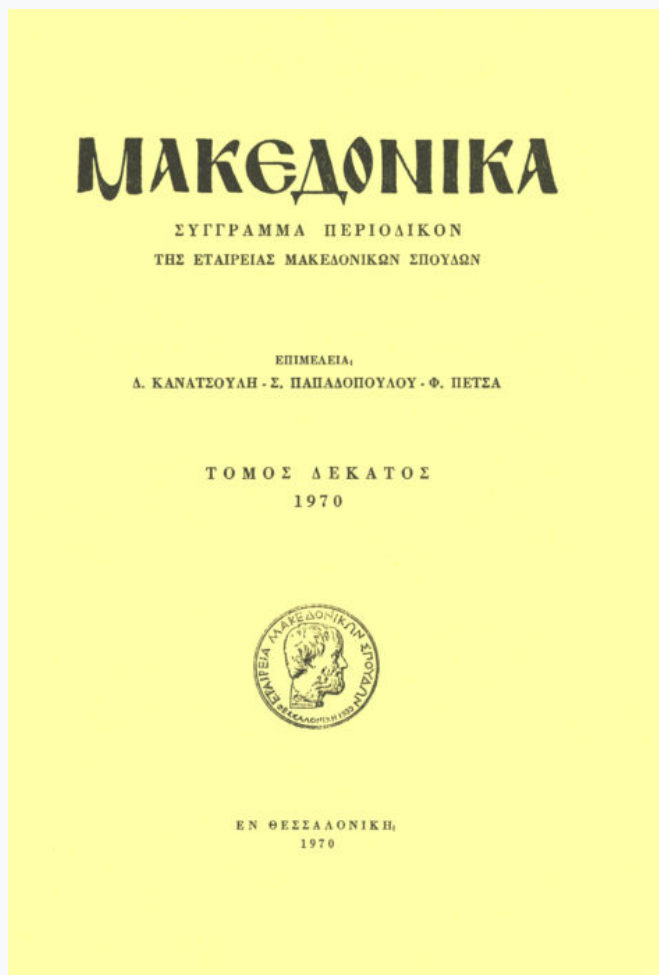

Μακεδονικά

Τόμ. 10, Αρ. 1 (1970)

Σύμμεικτα περί της «Φιλοκαλίας» και του «Ευεργετινού»

Κωνσταντίνος Κ. Παπουλίδης

doi: [10.12681/makedonika.782](https://doi.org/10.12681/makedonika.782)

Copyright © 2014, Κωνσταντίνος Κ. Παπουλίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Παπουλίδης Κ. Κ. (2015). Σύμμεικτα περί της «Φιλοκαλίας» και του «Ευεργετινού». *Μακεδονικά*, 10(1), 291–293.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.782>

En 1836 nous trouvâmes le règlement concernant les malades et le personnel écrit en grec.

En 1838 dans l'une des chambres de l'établissement il y avait de la place pour 6 hommes, dans l'autre pour 6 femmes¹.

En 1840 un contrôle constata que la maison pour indigents était bien aménagée mais très sale. La chambre pour hommes était spacieuse, mais celle des femmes exiguë, comme une prison. C'est dans cette année, qu'après le Dr Birly, le Dr Emmanuel Ferczy, d'origine grecque assuma la direction de l'hôpital.

En 1841 l'hôpital fut transféré dans l'aile du Sud du corps de bâtiment construit alors au bord du Danube faisant partie de la «Cour Grecque» (sic).

En 1854 l'hospice pour indigents disposait de 8 lits mais on y assistait en outre 40 pauvres.

Faute de données et documents, nous ne savons pas la date de la cessation de cet établissement. Mais comme en 1908 nous avons trouvé une note (facture) dressée pour l'hospice des pauvres, nous pouvons en conclure que cette noble institution a encore existé au commencement de ce siècle.

Budapest

ÖDÖN FÜVES

ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ ΠΕΡΙ ΤΗΣ «ΦΙΛΟΚΑΛΙΑΣ» ΚΑΙ ΤΟΥ «ΕΥΕΡΓΕΤΙΝΟΥ»

1. Εἶναι γνωστὲς οἱ δύο συλλογὲς ἀσκητικῶν ἔργων: τῆς «Φιλοκαλίας» καὶ τοῦ «Εὐεργετινοῦ», τὶς ὁποῖες ὀφείλουμε, τὴν μὲν πρώτην στὸν μητροπολίτην πρῶν Κορινθίας Μακάριο (Νοταρᾶ) καὶ στὸν ὁσιο Νικόδημο Ἀγιορείτη, τὴν δὲ δεύτερη στὸν μοναχὸ Παῦλο τὸν Εὐεργετινὸ καὶ τὸν ὁσιο Νικόδημο τὸν Ἀγιορείτη.

Ἡ «Φιλοκαλία» ἐξεδόθη γιὰ πρώτη φορά στὴ Βενετία τὸ 1782 καὶ ἔφερε τὸν πλήρη τίτλο: «Φιλοκαλία τῶν ἱερῶν νηπτικῶν, συνερανισθεῖσα παρὰ τῶν ἁγίων καὶ θεοφόρων πατέρων ἡμῶν, ἐν ἧ, διὰ τῆς κατὰ τὴν πρᾶξιν καὶ θεωρίαν ἠθικῆς φιλοσοφίας, ὁ νοῦς καθαίρεται, φωτίζεται καὶ τελειοῦται. Ἐπιμελεία μὲν ὅτι πλείστη διορθωθείσα. Νῦν δὲ πρῶτον τύποις ἐκδοθεῖσα διὰ σαπάνης τοῦ τιμωτάτου καὶ θεοσεβεστάτου κυρίου Ἰωάννου Μαυρογορδάτου. Εἰς κοινὴν ὀρθοδόξων ὠφέλειαν. Ἐνετίησιν, 1782. Παρὰ Ἀντωνίῳ τῷ Βόρτολι, con licenza de' Superiori, e privilegio» (σ. 1στ' + 1207, in folio). Γιὰ δεύτερη φορά ἐξεδόθη στὴν Ἀθήνα τὸ 1893 ἀπὸ τὸν Π. Ἀθ. Τζελάτη, «εἰς ἣν προσετέθησαν τὰ ἐκ τῆς ἐν Βενετίᾳ ἐκδόσεως ἑλλείποντα κεφάλαια τοῦ μακαρίου πατριάρχου Καλλίστου»².

Ὁ «Εὐεργετινός» ἐξεδόθη γιὰ πρώτη φορά στὴ Βενετία τὸ 1783 καὶ εἶχε τὸν πλήρη τίτλο: «Συναγωγὴ τῶν θεοφθόγων ρημάτων καὶ διδασκαλιῶν τῶν θεοφόρων, καὶ ἁγίων πατέρων. Ἀπὸ πάσης γραφῆς θεοπνεύστου συναθροισθεῖσα οἰκείωστε (sic), καὶ προσφύ-

1. Englenderné Brüll Klára, Orvosok és Kórházak Pest-Budán Bp. é. n. 118-119 (Mme Engländer-Brüll Klára: Médecins et hôpitaux de Pest-Buda).

2. Γιὰ τρίτη φορά ἐξεδόθη ἀπὸ τὸν ἐκδ. οἶκο «Ἀστήρ» τῶν ἀδελφῶν Ἀλ. καὶ Ἐ. Παπαδημητρίου μὲ ἐπιμέλεια τοῦ διακόνου Ἐ. Ἱ. Θεοδοωροπούλου καὶ πίνακες τοῦ ἀρχιμανδρίτου Παντελεήμονος Καρανικόλα (σήμερα μητροπολίτου Κορινθίας). Στὴν ἐκδοση αὐτῇ, ποὺ ἔχει σάν βάση τὴν δεύτερη ἐκδοση (Ἀθήνα 1893), τὸ ἔργο διαιρέθηκε σὲ πέντε τόμους (Ἀθήνα 1957 κ.έ.).

ρως εκτεθεῖσα παρὰ Παύλου τοῦ ὁσιωτάτου μοναχοῦ, καὶ κτήτορος μονῆς τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Εὐεργετίδος, καὶ Εὐεργετινοῦ ἐπικαλουμένου, ἥτις ληφθεῖσα ἐκ τῆς βιβλιο-
κης τῆς ἐν τῷ Ἀγιωνύμῳ Ὁρει ἱερᾶς, βασιλικῆς τε καὶ πατριαρχικῆς μονῆς τοῦ Κουν-
τουλουμούση (sic) ἐπονομαζομένης. Νῦν πρῶτον τύποις ἐξεδόθη διὰ δαπάνης τοῦ τιμιωτάτου,
καὶ εὐγενεστάτου κυρίου κυρίου Ἰωάννου Καννᾶ. Πρὸς ὀφέλειαν τῶν ἐντυγχανόντων.
Ἐνετίησι, 1783. Παρὰ Ἀνωτίῳ τῷ Βόρτολι. Con licenza de' Superiori e privilegio» (σ. λστ'
+1098, in folio). Γιὰ δευτέρη φορά ἐξεδόθη «τῇ αἰτήσει καὶ γενναίᾳ συνδρομῇ τῶν ἐν τῷ
ἀγιονύμῳ ὄρει τοῦ Ἁθῶ ἀγίων πατέρων ὑπὸ Κ. Α. υἱῶν Θ. Φωκαέως» (Κωνσταντινούπο-
λις 1861). Γιὰ τρίτη φορά ἐξεδόθη ἀπὸ τὸν Ἀντ. Στ. Γεωργίου (Ἀθήνα 1901) καὶ εἶχε με-
ρικὲς διορθώσεις ἀλλὰ καὶ λάθη στὸν μακροσκελὲς τίτλο τῆς πρώτης ἐκδόσεως¹.

Ἐπαναλήφθησαν γνωστὲς πληροφορίες, ἀλλὰ σκοπὸς τοῦ σημειώματος αὐτοῦ εἶναι
νὰ ἀποκαταστήσῃ μία βιβλιογραφικὴ παράληψη: Τόσο στὴν Ἑλλάδα ὅσο καὶ στὸ ἐξωτε-
ρικὸ παρουσιάζονται περισσότερες οἱ ἐκδόσεις τῆς «Φιλοκαλίας» καί, ἐπὶ πλέον, ἐπικρα-
τεῖ σύγχυση στὶς χρονολογίαι τῶν ἐκδόσεων τῆς «Φιλοκαλίας» καὶ τοῦ «Εὐεργετινοῦ».
Ὅλοι παρασύρονται ἀπὸ τὸ σφάλμα τοῦ ρωμαιοκαθολικοῦ ἐπισκόπου L. Petit ὁ ὁποῖος
ἀναφέρει² ὅτι ἡ μὲν «Φιλοκαλία» ἐξεδόθη α) στὴ Βενετία τὸ 1782, β) στὴν Κωνσταντι-
νούπολιν τὸ 1861 καὶ γ) στὴν Ἀθήνα τὸ 1900, ὁ δὲ «Εὐεργετινὸς» α) στὴ Βενετία τὸ 1783
καὶ β) στὴν Ἀθήνα τὸ 1893³. Γιὰ τὴν ἀποκατάστασι τῆς παραλείψεως τοῦ L. Petit ἀνα-
φέρουμε ὅτι ἡ μὲν «Φιλοκαλία» ἐξεδόθη α) στὴ Βενετία τὸ 1782, β) στὴν Ἀθήνα τὸ 1893
καὶ γ) στὴν Ἀθήνα τὸ 1957 (κ.έ.), ὁ δὲ «Εὐεργετινὸς» α) στὴ Βενετία τὸ 1783, β) στὴν Κων-
σταντινούπολιν τὸ 1861, γ) στὴν Ἀθήνα τὸ 1901⁴, (καὶ δ) στὴν Ἀθήνα τὸ 1959).

Πιθανὸν νὰ ἔγινε κάποια σύγχυση μεταξὺ τῶν δύο ἀσκητικῶν συλλογῶν. Ἡ «Φιλο-
καλία» περιλαμβάνει κείμενα νηπτικῶν πατέρων ἐνῶ ὁ «Εὐεργετινὸς» περιλαμβάνει ἀπλὰ
ἀσκητικὰ ἔργα «ἀπὸ πάσης γραφῆς θεοπνευστου», τὰ ὁποῖα στὸ περιεχόμενο συγγενεοῦν
πρὸς τὸ περιεχόμενο τοῦ «Γερωνικοῦ», ἀλλὰ περιέχει καὶ νηπτικά κείμενα.

2. Θὰ ἀξίξει, νομίζω, τὸν κόπο γὰρ ἓνα φιλιόφιλο καὶ ἓνα βιβλιόφιλο νὰ ἐπανέλθουμε
στὴν τρίτη ἐκδόση τοῦ «Εὐεργετινοῦ» (Ἀθήνα 1901), ὅπου στὴ σελίδα 5 ὁ ἐκδότης παρου-
σιάζει ἓνα σκίτσο μοναχοῦ μὲ τὴ λεζάντα: «Παῦλος ὁ Εὐεργετινὸς ὁ συγγραφεὺς τῆς πα-

1. Ἐγινε π.χ. «...παρὰ Παύλου τοῦ ὁσιωτάτου (sic) μοναχοῦ... συναθροισθεῖσα οἰκειῶς
καὶ προσφόρως... καὶ Εὐεργετινοῦ ἐπικαλουμένου. Ληφθεῖσα ἐκ τῆς βιβλιοθήκης... τοῦ
Κουτουλουμούση...». Γιὰ τέταρτη φορά ἐξεδόθη μὲ ἐπιμέλεια καὶ σχόλια τοῦ ἀρχιμ. Ματ-
θαίου (παλαιολογιστοῦ) στὴν Ἀθήνα τὸ 1959. Τὸ ἔργο διαιρέθηκε σὲ τέσσερις τό-
μους.

2. L. Petit, Macaire de Corinthe, Dictionnaire de Théologie Catholique, t. IX, col.
1449-1452.

3. Τὰ σφάλματα τοῦ L. Petit δὲν ἐπαναλαμβάνονται στὸ ἔργο τῶν E. Legrand (-L.
Petit - H. Perno), Bibliographie Hellénique où description raisonnée des ouvrages
publiés par des Grecs au dix-huitième siècle, t. deuxième, Paris (Les Belles Lettres) 1928, ὅπου
στὴ σ. 420 ἀναφέρονται ὁρθὰ οἱ ἐκδόσεις τοῦ «Εὐεργετινοῦ», ἀλλὰ στὴ σ. 392 ἀναφέρεται
μόνο ἡ πρώτη ἐκδόσις τῆς «Φιλοκαλίας».

4. Πράγματι, ἡ τρίτη ἐκδόσις τοῦ «Εὐεργετινοῦ» ἔγινε στὴν Ἀθήνα τὸ 1901 καὶ ὄχι
τὸ 1900 ἢ 1900-1901, ὅπως γράφεται πολλὰς φορὲς ἐσφαλμένα. Ἀλλωστε ἀξίζει νὰ σημειω-
θῇ καὶ ἡ δόξα τοῦ ἐκδότη, στὴ σ. 525 τῆς τρίτης ἐκδόσεως, ποῦ ἔχει ὡς ἐξῆς: «Εἰς μνη-
μόσυνον αἰώνιον τῆς ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει περιποθῆτου καὶ προσφιλεστάτης μοι συζύγου
Κατίνας Ἀντ. Στ. Γεωργίου, ἥς ἡ τελευτὴ ἐκ τοῦδε τοῦ βίου ἐγένετο ἅμα τῇ ἐνάρξει τῆς
ἐκτυπώσεως τοῦ παρόντος, εἰς τὰς 28 Ἰουλίου π.έ. 1900. Ὁ ἐκδότης Ἀντ. Στ. Γεωργίου».

ρούσης βιβλίου». Δὲν γνωρίζω ἂν μέχρι σήμερα ἔχει γίνει κάποια διόρθωση στὸ σφάλμα αὐτὸ, ὁ εἰκονιζόμενος ὁμοῦ μοναχὸς δὲν εἶναι καθόλου ὁ Παῦλος ὁ Εὐεργετινός, ἀλλὰ ὁ ὁσιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης (βλ. σκίτσο τοῦ ὁσίου Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτη ἀπὸ παλιῆς ἐκδόσεις βιβλίων του στὴ Βενετία ποὺ ἀναδημοσιεύουν οἱ Β. Γ. Μπιλάλης¹ καὶ J. Meyendorff²). Πιθανὸν καὶ ἐδῶ ὁ δαίμων τῶν τυπογραφείων νὰ μῆκε ἐκτοπίζοντας τὸν ὁσιο Νικόδημο τὸν Ἁγιορείτη καὶ ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ τελευταῖος ἀπὸ πολλοὺς παρουσιαζόταν καὶ παρουσιάζεται σὰν συγγραφέας πολλῶν βιβλίων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ὁμοῦ τοῦ ὀφείλουμε τὴ συστηματοποίηση τῆς ὕλης καὶ τὸν πρόλογο, ὅπως συμβαίνει καὶ στὸν «Εὐεργετινόν»³.

Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν

Ἀπρίλιος 1970

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Κ. ΠΑΠΟΥΛΙΔΗΣ

ΕΛΕΓΧΟΣ ΚΡΙΤΙΚΗΣ

Ἀπάντησις εἰς τὸν κ. Δημ. Κανατσούλην.

Ὁ καθηγητὴς κ. Δημήτριος Κανατσούλης μοι ἔκαμε τὴν τιμὴν νὰ γράψῃ ἑκτενὴ βιβλιοκρισίαν ἐπὶ τῆς διαλέξεώς μου, τῆς δημοσιευθεῖσης ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ Συμμαχία τοῦ Φιλίππου τοῦ Ε' μετὰ τοῦ Ἀννίβα κατὰ τῆς Ρώμης» εἰς τὸν Θ' τόμον τῶν «Μακεδονικῶν» σελ. 377-381. Ἀλλὰ ἀντὶ βιβλιοκρισίας ὁ κ. Δ. Κανατσούλης ἤσκησεν εὐκόλῳ πολεμικῇν. Δικαίωμα τοῦ καθενὸς νὰ ἐπικρίνῃ ὅ,τι ἐκδίδεται ὡς ἔντυπον καὶ τίθεται εἰς δημοσίαν κυκλοφορίαν. Ἐπειδὴ ὁμοῦ συμπίπτει ἡ ἰδιότης τοῦ ἐκδότου τῶν «Μακεδονικῶν» καὶ ἡ τοῦ βιβλιοκριτοῦ, φρονῶ ὅτι ἔδει νὰ τεθῇ τὸ βιβλιοκριτικὸν του σημείωμα ὑπ' ὄψει μου πρὸ τῆς ἐκτυπώσεως, διὰ ν' ἀπαντήσω εἰς τὸ αὐτὸ ἔντυπον ἐν συνεχείᾳ. Διότι οἱ ἀναγνῶσται τῆς βιβλιοκρισίας τοῦ κ. Κανατσούλη δὲν θὰ εἶναι κατ' ἀνάγκην ἀναγνῶσται καὶ τῆς παρούσης ἀπαντήσεώς μου.

Ἄς ἔλθωμεν ὁμοῦ εἰς τὸ κείμενον τῆς κριτικῆς. Ὁ κ. Κανατσούλης ἔγραψε τετρασέλιδον βιβλιοκρισίαν. Ἐὰν ἑσταμάτα εἰς τὰς 28 πρώτας σειράς τοῦ κριτικοῦ του σημειώματος, θὰ εἶχον πάντα λόγον νὰ τὸν εὐχαριστήσω, διότι πράγματι ἀποδίδει τὸ γενικὸν νόημα τῆς διαλέξεώς μου, ἥτοι ὅτι ὁ Φίλιππος ὁ Ε', κινούμενος ὑπὸ τῆς πανελληνίου ιδέας, ἠγωνίσθη διὰ νὰ σώσῃ τὸν Ἑλληνισμὸν ἀπὸ τὴν ὑποδούλωσιν εἰς τοὺς Ρωμαίους.

Ἄλλ' ὁ βιβλιοκριτὴς ἐπιμένει νὰ προσθέσῃ καὶ τὰς ἰδικὰς του κρίσεις ἐπὶ τοῦ θέματος καὶ γράφει «οἱ βασιλεῖς τῆς ἑλληνιστικῆς Μακεδονίας ἀπέβλεπον ἅπλως εἰς

1. Β. Γ. Μπιλάλης, Ὁσιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης (1749-1809), Ἀθήναι 1969, ἐξώφυλλο.

2. J. Meyendorff, St. Gregoire Palamas et la mystique Orthodoxe, Paris (Seuil) (1959), σ. 146.

3. Πρβλ. καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι στὴν πρώτη ἐκδοσὴ τοῦ βιβλίου «Ὁ Ἀόρατος Πόλεμος» ὁ ὁσιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης ἔβαλε γιὰ τίτλο: «Βιβλίον ψυχοφελέστατον (sic) καλούμενον... ἀόρατος πόλεμος. Συντεθὲν μὲν πρὶν παρὰ τινος σοφοῦ ἀνδρός, καλλωπισθὲν δὲ νῦν καὶ διορθωθὲν... παρὰ... Νικοδήμου...» (Βενετία 1796), τὸ ἴδιο βιβλίον ὁμοῦ ἔφθασε νὰ ἐκδίδεται μετὰ τὸν ἐξῆς τίτλο: «Βιβλίον ψυχοφελέστατον (sic) καλούμενον ἀόρατος πόλεμος συντεθὲν παρὰ τοῦ ὁσιωτάτου ἐν μοναχοῖς κυρίου Νικοδήμου Ἀγιορείτου...», Ἐν Ἀθήναις, τύποις «Προμηθεΐς», 1922».